

КАРАВАЦЬКА Л. І.

МАЙСТЕР: ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ЛЬВА ВЕНЕДИКТОВА

«Є творці, особливості творчості яких не дають їм можливості мати безпосередній контакт з аудиторією, глядач з ними зустрічається тільки під час урочистих вистав постановників оперної прем'єри. Таким творцем є Л. М. Венедиктов – головний хормейстер столичного оперного театру, людина з яскравим музичним обдаруванням, яке він щедро виявляє у творчій і педагогічній діяльності»¹.

Льва Миколайовича Венедиктова знають не лише в Україні, його ім'я широко відоме у музичному світі. Прізвище «Венедиктов» походить від церковного імені «Венедикт» (лат. *benedictus* – благословенний). За іншою версією, – це той, про кого добре говорять. Покровитель цього імені – святий Бенедикт, статут якого приписує молитву, роботу і навчання. Прізвища, утворені від цього імені, належали переважно представникам соціальної верхівки або родинам, які мали великий авторитет у певній місцевості.

Петербург – столиця Російської імперії, у якій зосереджене усе найкраще в культурі, мистецтві, освіті, місто, його благородний відбиток зберігає постать Майстра. Його мати – Віра Олександрівна, випускниця Смольного інституту шляхетних дівчат, – була справжньою берегинею родини. Батько, Микола Якович, – професійний музикант, композитор, вихованець Придворної співацької капели (нині – хорова капела імені М. Глінки), закінчив Петербурзьку консерваторію у М. Черепніна, О. Лядова, навчався разом з О. Александровим, Ю. Шапоріним. На його професійне становлення впливали російська та українська культури. Придворну капелу в Петербурзі постійно поповнювали співаки з Глухівської співацької школи, заснованої 1730 р. Мине багато років, і син Миколи Яковича проросте російським корінням в українську культуру, щедро віддаючи їй свій талант.

М. Я. Венедиктов працював регентом у церковному хорі (згадаймо статут святого Бенедикта: «Молитва, навчання, робота»), а 1918 р. закінчив консерваторію. Його диплом про освіту підписав О. Глазунов. М. Венедиктов викладав спів у навчальних закладах Петрограда, був хормейстером у Маріїнському оперному театрі, співпрацюючи з Є. Направником, Ф. Шаляпіним, Л. Собіновим. Головним у його творчості була духовна музика. До 1930 р. він написав 35 творів. У 20-і роки, поєднуючи роботу вчителя і диригента церковного хору, працював у провінційних містах Козлові, Борисоглібську, Тамбові, де 6 жовтня 1924 р. й народився Лев Миколайович Венедиктов. Батько в сім'ї втілював артистичне, творче начало. Удома часто відбувалися зустрічі з друзями, колегами-музикантами для домашнього музикування. Щосуботи при світлі ламп виконувалися тріо, квартети (Микола Якович грав на скрипці й альті), співали хором.

Під час щосуботніх зібрань чотирирічний хлопчик звернув на себе увагу батька й оточення, упевнено заспівавши сопранову партію з музики П. Чайковського до драми О. Островського «Снігуронька». А вже у п'ять років на радіо акомпанував батькові, який грав на скрипці. Початкове навчання гри на фортепіано було приватним, а далі – у музичній школі в Борисоглібську, з часом закінчив музичну школу у Ростові, пройшовши курс навчання за чотири роки. Урок чесності, викладений батьком, він запам'ятав назавжди: пристрасть до голубів призвела до того, що за гроші, які треба було сплатити за навчання в музичній школі, він купив птахів. Уперше й востаннє піднялася батьківська рука. А ще запам'ятав: «Не схиляй голову ніколи і ні перед ким!».

¹ Василенко Г. Майстер хорового співу / Г. Василенко // Музика. – 1974. – №5 – С. 13.

Лев Миколайович Венедиктов.

Протягом 25 травня – 25 листопада 1937 р. в Парижі відбувалася Всесвітня виставка. Особливий успіх мав військовий Ансамбль пісні і танцю під орудою О. Александрова. Коли колектив повернувся до Москви, К. Ворошилов видав Указ про створення в кожному військовому окрузі ансамблю з хором. О. Александров рекомендував очолити ансамбль Північнокавказького військового округу своєму товаришу по консерваторії. Так, з 1939 р. М. Я Венедиктов став художнім керівником цього ансамблю, який працював у Ростові-на-Дону.

Лев Миколайович закінчив Ростовське музичне училище по класу фортепіано у професора В. В. Шауба. У Ростові він грав концерти з оркестром диригента І. К. Шапошникова. Тоді вже почало прокидатися в ньому бажання диригувати. Після училища опановував науку хорового співу в батька, який з часом стане еталоном у диригентській професії. З дитинства він спостерігав за його роботою. Те, що дав йому батько, залишиться на все життя. Окрім диригування, Л. Венедиктов засвоював гру на музичних інструментах. Досвід оркестранта з часом дасть йому змогу стати блискучим диригентом-симфоністом. У творчому доробку майстра – спектаклі «Арсенал» Г. Майбороди; «Пікова дама», «Євгеній Онєгін» П. Чайковського; «Трубадур», «Бал-маскарад» Дж. Верді; «Манон Леско» Ж. Массне; «Фра-Дияволо» Ф. Обера; «Царева наречена» М. Римського-Корсакова.

На формування Л. Венедиктова, митця романтичного спрямування, вплинула дивовижна природа Кавказу. Досі в його пам'яті живуть яскраві враження: краса гір, поїздка на човні з батьком у відкрите море. Хто знає, скільки таких яскравих моментів зберігає пам'ять почуттів? Несподівано, у момент натхненної роботи Майстра, вони спливають – тоді й відбувається диво творчості. Цим і унікальний Л. Венедиктов.

1941 рік – війна. Вступати до Мінської консерваторії не довелося – Л. Венедиктова викликали на фронт. Волховський, Карельський, Ленінградський фронти він пройшов з Ансамблем Волховського фронту, у якому спочатку був оркестрантом, а пізніше удосконалювався як диригент. Микола Якович, отримавши нове призначення, очолив Ансамбль Київського військового округу, серцевиною якого став Ансамбль Північнокавказького військового округу. У березні 1944 р. сім'я переїхала до Києва. Цим визначилася подальша доля Льва Миколайовича. Побачивши оголошення про набір студентів до Київської консерваторії, перший повоєнний набір, він подав документи на диригентсько-хоровий факультет. За роки війни руки втратили потрібну форму, тому вирішив тимчасово навчатися мистецтву хормейстера. Але захопився диригуванням по-справжньому. У його екзаменаційній програмі – хор з опери О. Верстовського «Аскольдова могила» і хор з опери Ш. Гуно «Фауст».

Л. Венедиктов навчався у класі професора Г. Верьовки, завдяки якому досконало опанував еталонне звучання українського хорового бельканто. Деканом диригентсько-хорового факультету була Е. Скрипчинська, дружина Григорія Гурійовича, освічена, щира, інтелігентна. Важко переоцінити її роль у долі студента Л. Венедиктова. Шість разів його відраховували з консерваторії через роботу в ансамблі. Вона завжди допомагала уникнути цього. Любов до Г. Верьовки та Е. Скрипчинської Майстер проніс крізь усе життя. Через десятиліття великі музиканти будуть захоплено писати про оперний хор Л. Венедиктова, який засвоїв основні педагогічні принципи свого Учителя: дотримання українських традицій хорового співу, багатство звукової палітри, щире й глибоке переживання виконуваного.

П. Козицкий, М. Скорульський, А. Шреєр-Ткаченко, Ф. Аєрова, Л. Хинчин – це педагоги, про яких Майстер завжди згадує з вдячністю.

Державний іспит Л. Венедиктова відбувся 1949 року. Голова державної комісії – А. Я. Штогаренко. У залі – аншлаг, на сцені – ансамбль пісні і танцю Київського військового округу. Концерт-іспит тривав значно довше за відведений регламентом час, бо нескінченні «біс» і «браво» не давали можливості завершити виступ.

Закінчивши консерваторію, Л. Венедиктов став художнім керівником ансамблю Київського військового округу. Він створив кілька програм, з якими колектив виступав завжди успішно. Його запрошували працювати диригентом в Ансамблі ім. П. Вірського, але військове керівництво не дало згоди на це.

Доленосним у житті Майстра став 1954 рік. Армійський колектив виступив на сцені Київської опери з концертом-поздоровленням до дня Радянської Армії. Виступ був успішним, Льва Миколайовича запросили на бесіду з головним режисером театру М. Стефановичем і диригентом В. Пірадовим: йому запропонували працювати хормейстером у театрі. Цього ж року розпочалася й педагогічна діяльність Майстра на кафедрі хорового диригування Київської консерваторії.

Театр вабив Майстра масштабністю роботи, новими творчими горизонтами. З дитинства він увібрав глибоку любов до театру, яку проніс крізь усе життя його батько. Перший його спектакль – опера М. Лисенка «Наталка Полтавка» (режисер А. Бучма, диригент В. Тольба). В опері є «закулісний» хор – це якраз та, нова для нього специфіка театру. Після репетиції В. Тольба відзначив, що уперше «закулісний» хор прозвучав ритмічно і тонально абсолютно точно. Для дебютанта це була блискуча робота – ніхто раніше не міг професійно впоратися з цим завданням.

Лев Миколайович працював з різними диригентами – В. Пірадовим, П. Дроздовим, О. Климовим, К. Симеоновим, С. Турчаком, В. Кожухарем. Але перші роки його роботи відбулися під керівництвом народного артиста УРСР В. Тольби, з яким у нього склалися особливі творчі і людські стосунки. Його захоплювала робота В. Тольби з оркестром, солістами, після якої вже не потрібні були додаткові репетиції. Він засвоїв творчі принципи свого наставника: копітка робота над партитурою, відчуття спектаклю як цілісного сценічного процесу, досконале знання вокалу, об'єднання зусиль усіх артистів, осмислена репетиційна робота. Своїм професійним становленням Лев Миколайович зобов'язаний саме В. Тольбі, який не лише став першим, хто довірив йому працювати над спектаклями, а й залучив до роботи асистента-диригента.

В. Тольба відчув у молодому хормейстерові блискуче обдарування. Невдоволений недбалістю ставленням солістів до виконуваної партії, він відсилав їх послухати, як працює хор Л. Венедиктова. В. Тольба говорив: «Льва Миколайовича я знаю, можна сказати, від дня його народження як оперного хормейстера – від дня його приходу в Київський оперний театр 1954 р. і радий тому, що не лише відразу оцінив його обдарування й ерудицію, а вже після першого спільного спектаклю («Наталка Полтавка» М. Лисенка) вгадав його блискуче майбутнє, що привело до вершин майстерності, і щиро полюбив його. У нього усе прекрасне – і майстерність, і привабливість, і зовнішність, і внутрішній світ. Коли батько Венедиктова, Микола Якович <...> прийшов якось на спектакль і запитав мене про сина, я сказав йому: «Це наша гордість і наш улюбленець»»¹.

Прийшло перше визнання серед диригентів оперних спектаклів і хористів. З кожним сезоном збагачувався репертуар: «Севільський цирульник» Дж. Россіні; «Бал-маскарад», «Трубадур», «Травіата» Дж. Верді; «Абессалом і Етері»

¹ Тольба В. Лев Николаевич Венедиктов / В. Тольба // В. Тольба. Статті, спогади / сост. В. В. Тольба. – К. : Муз. Україна, 1986. – С. 67–69.

З. Паліашвілі; «В бурю» Т. Хренникова. У 1966 р. за найкращу хормейстерську роботу у спектаклі «Отелло» Дж. Верді Л. Венедиктов був відзначений першою премією на Республіканському конкурсі музичних театрів; 1971 р. – отримав вчене звання доцента.

1972 р. виповнилося 18 років його роботи в театрі. Розпочався новий етап – Л. Венедиктова призначили головним хормейстером театру. Майстерність і відповідальність у роботі, пошана колег стали наслідком цього призначення.

1974 р. Л. Венедиктову присвоєно звання народного артиста УРСР. Значною і цікавою у цей період була робота над оперою Д. Шостаковича «Катерина Ізмайлова». Її прем'єра відбулася 28 грудня 1974 р. Диригент-постановник К. Симеонов, хормейстер Л. Венедиктов, режисер І. Молостова створили психологічно переконливий спектакль. Після прем'єри Д. Шостакович під час обговорення опери сказав: «Вашому колективу усе підвладне. Він (хор) звучить в єдиному ансамблі. Мене підкорив ваш хор. Лев Миколайович не лише зрозумів, а й відчув стиль моєї музики. Хори в спектаклі – бездоганні. Вони не фон, вони діють у спектаклі»¹. Це була найвища, найдорожча оцінка. За постановку опери «Катерина Ізмайлова» Л. Венедиктова 1976 р. відзначено Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка. Київська постановочна версія опери 1979 р. (диригент С. Турчак, режисер І. Молостова, хормейстер Л. Венедиктов) стала еталонною.

Творче життя Майстра збагачувалось педагогічною роботою в консерваторії: 1978 р. він очолив кафедру хорового диригування, а 1979 р. став її професором, цього ж року йому присвоєно звання народного артиста СРСР.

Робота над новими спектаклями поєднувалась з активною гастрольною діяльністю театру. У 1979 р. на XVI Міжнародному фестивалі оперного мистецтва були показані спектаклі «Пікова дама» П. Чайковського, «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича і «Хованщина» М. Мусоргського, визначився статус театру у світі. У газеті «Arriba España» відзначали, що на особливу похвалу заслуговує хор, посправжньому блискучий, з яскравими і виразними голосами і чудовою технікою. Хор був головною дійовою особою. Неодноразово протягом спектаклю «Хованщина» публіка бурхливо аплодувала, вимагаючи, щоб хор вийшов на сцену для поклонів.

Ще однією гранню виявився талант Майстра 1981 р. під час гастролей у Ніцці. Репетицій опери М. Мусоргського «Хованщина» було мало. Місцевий хор і оркестр не підготовлені до виконання цього складного твору. Л. Венедиктову уперше довелося стати режисером, оскільки французький режисер захворів і спектакль був на межі зриву. Репетиції тривали по 20 годин на день, а в результаті, – «Хованщина» мала грандіозний успіх.

У газеті «Nice-Matin» («Ранкова Ніцца») писали, що чудове і точне вирішення спектаклю знайшов Л. Венедиктов, великий майстер перетворювати багатоголосий хор на єдине ціле. Філармонічний оркестр Ніцци, хор оперного театру і співаки з Монте-Карло, які поповнили його в цьому спектаклі, виявилися на вершині виконавської майстерності.

Нелегко на сцені французького театру відтворити соціальні суперечності Росії XVIII ст., народні характери. У спектаклі брали участь різні виконавці, які не знали стильових особливостей російської народної драми. Треба було створити органічний ансамбль, виробити єдину манеру виконання. У газеті «Nice-Matin» відзначали, що все це відбулося завдяки хормейстеру і водночас постановнику Л. Венедиктову, який

¹ Цит. за: Шевцова Н. В єдином ансамблі / Н. Шевцова // Вечерний Киев. – 1975. – 18 септєбря.

зумів знайти прекрасне й розумне вирішення спектаклю. Про визнання наших артистів свідчить і «Травневий фестиваль-82» у Вісбадені, який відбувається, починаючи з 1896 р., і є подією для фахівців і любителів оперного мистецтва. Кияни представили опери «Катерина Ізмайлова» Д. Шостаковича, «Лючія ді Ламмермур» Г. Доніцетті, «Хованщина» М. Мусоргського і «Тарас Бульба» М. Лисенка. Рецензуючи «Катерину Ізмайлову», критик з газети «Wiesbadener Tagblatt» відзначав, що публіку вразили всі аспекти цієї постановки. Дивовижний оркестр, гідний подиву хор. Звучали крики «браво» що не так часто буває у Вісбадені.

Піднесено публіка сприймала і «Тараса Бульбу» М. Лисенка. Після гастролей, на прес-конференції у Міністерстві культури, І. Молостова відзначила, що опера викликала у публіки «своєрідний шок». У фіналі другого акту, після виконання хором легендарної «Засвіт встали козаченьки» оплески не стихали, 40 хвилин артистів не відпускали зі сцени. За постановку цієї опери 1984 р. Л. М. Венедиктову присуджено Державну премію імені М. В. Лисенка.

У 1986 р. розпочалася реконструкція будівлі театру. У цей відповідальний період Майстер став його директором, залишаючись і головним хормейстером. Колектив працював у важких умовах – у непристосованих приміщеннях Жовтневого палацу культури. Самовіддано служив своїй справі Лев Миколайович, відроджуючи забуті традиції – відзначення ювілейних вечорів, пам'ятних дат видатних акторів, бенефіси. Наприкінці року було поставлено оперу М. Мусоргського «Борис Годунов» (у редакції М. Римського-Корсакова), а 1987 р. її з успіхом було показано в Західному Берліні.

1988 р. колектив повернувся в оснащений новітнім технічним устаткуванням театр. Віднині Київська опера мала найкраще в СРСР постановочне освітлення, прекрасну акустику, орган. Сезон було відкрито оперою М. Лисенка «Тарас Бульба» (диригент С. Турчак, хормейстер Л. Венедиктов, режисер Д. Смолич). Було відновлено «Золотий обруч» Б. Лятошинського за повістю І. Франка «Захар Беркут» (диригент В. Кожухар, хормейстер Л. Венедиктов, режисер Д. Гнатюк), уперше поставлений 1931 року. Ю. Станішевський писав: «<...> Венедиктов, проникливо відтворюючи стилістику партитури <...> досягли експресії і драматизму звучання <...> домоглися ритмічної й інтонаційної злагодженості партій, враховуючи гармонійну і поліфонічну складність цілого»¹. З незмінним успіхом відбувалися гастролі театру в Німеччині, Югославії, Польщі, Франції, Швейцарії, Іспанії, Угорщині, Данії, Голландії, Австрії, на Канарських островах.

Новий директор театру А. Мокренко, змінивши Л. Венедиктова, уклав контракт з німецькою гастрольною фірмою «Ландграф» для участі у 55-му європейському фестивалі (Страсбург). Це був перший міжнародний україно-німецько-французький проект. Було показано оперу Дж. Верді «Набукко», поставлену запрошеним французьким режисером П'єром-Жаном Валантенем. Опера виконувалася мовою оригіналу. Критика писала, що Л. Венедиктов зумів зберегти якість і згуртованість хору і солістів з акцентами на зауваження, які страсбурзький режисер П.-Ж. Валантен вважав за потрібне висловити. Його «Набукко» створене на зразок ораторії. Хор є головним учасником. Хор і солісти виконують «Набукко» так, як вони грали б у шекспірівській школі.

¹ Станішевський Ю. Національна опера незалежної України 1991–2001 рр. // Станішевський Ю. Національний академічний театр опери та балету імені Т. Г. Шевченка. Історія і сучасність / Юрій Станішевський. – К. : Муз. Україна, 2002. – С. 506.

Відкрився фестиваль «Реквіємом» Дж. Верді. Протягом двох тижнів хор виступав у кафедральному соборі. Відгуки у пресі свідчили, що виконання «Реквієму» під склепінням кафедрального собору надало йому зовсім нового звучання. Здавалося, саме склепіння тремтіло від проникливості хорового виконання. І музика, і сповнене релігійного екстазу слово звучать тут по-особливому. «Реквієм» прозвучав і в Києві під час концерту пам'яті С. Турчака. У пресі писали: «Вразили слухачів хорові фрагменти твору: монументальний подвійний хор (№ 4) і особливо епілог. У його бунтівній, стрімкій фюзі виявилися найкращі якості хору Національної опери: темброве багатство, досконалість ансамблю у виконанні поліфонічної фактури, рідкісна різноманітність динамічної палітри»¹.

На 43-му Міжнародному оперному фестивалі (1994) в Сантандері (Іспанія) були показані опера «Борис Годунов» М. Мусоргського і кантата С. Прокоф'єва «Олександр Невський». 1995 року на 28-му оперному фестивалі Асоціації СОКАЕМ і «Канарські друзі опери» (м. Лас Пальмас) звучали «Борис Годунов» М. Мусоргського і «Євгеній Онегін» П. Чайковського. У відгуках преси зазначалося, що враження, яке справляє художній колектив такого масштабу, – це професіоналізм усіх його складових, їх чітка взаємодія і цілісність.

Музичний фестиваль 1995 р. «Міф Дунаю на південному сході» (Пассау), виступи у соборі м. Санкт-Пельтен і в церкві монастиря Готтваг при повному аншлагу: хор виконував твори авторів ХІХ–ХХ ст. У місцевій пресі писали, що державна опера Києва, як і московський Большой і Санкт-Петербурзький театри, належить до провідних слов'янських оперних театрів.

У межах програми «Інтермузика-95» відбулися гастролі колективу в Іспанії, у мадридському «Auditorio Nacional». Прозвучали фрагменти з опер М. Мусоргського «Борис Годунов» і О. Бородіна «Князь Ігор». Критики зазначали: «Останній помах палички диригента потонув в оплесках. Слухачі знову і знову викликали “іменинників” цього справжнього свята, яке подарували їм кияни, – диригентів В. Кожухаря і головного хормейстера Л. Венедиктова. Він заслужено розділив грандіозний успіх цього концерту, який провідні музичні критики назвали “сенсаційним”»². Наступного вечора у цьому залі звучали маловідомі в Європі ораторії «Дзвони» С. Рахманінова та «Олександр Невський» С. Прокоф'єва, вершинні твори російського симфонізму ХХ ст.

П'ятиденні гастролі завершилися на півночі Іспанії (м. Сантьяго-де-Компостела). Були виконані й не внесені до програми фрагменти з опер С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм» і чоловічий хор з опери М. Лисенка «Тарас Бульба».

Ще один спільний міжнародний україно-німецький творчий проект 1995 р. – постановка опери Р. Вагнера «Лоенгрін». На сцені Київської опери її здійснили режисер Файт Ергер і відомий сценограф Хорст Фогельгезанг. Окрасою спектаклю стали хори. Майстер згадує, що був дуже радий цій, уже другій у його житті постановці опери, він міг дещо передбачати і передчувати. Р. Вагнер – це океан музики! Її виконання не припускає автоматизму, кожен музикант має відчутти все, що відбувається у творі. Специфіка опери Р. Вагнера вимагає від співаків хору й солістів особливого вокалу, не властивого слов'янській традиції звуковидобування. Німецькі колеги відзначили, що потужні «вагнерівські» голоси в Києві є.

¹ Курышев Е. Messa da Requiem в Национальной опере / Е Курышев // Вечерний Киев. – 1993. – 23 апреля.

² Туркевич В. Испанці аплодують киянам / В. Туркевич // Нові дні. – 1995. – 5 червня.

На переконання Льва Миколайовича, робота над «Набукко» і «Лоенгріном» допомогла їм пережити складний час. «Набукко» Дж. Верді – це перше її виконання в театрі, потім гастролі, перемога на міжнародному фестивалі. З «Лоенгріном» цього ще не було, але саме виконання її – велике щастя. Колектив театру виховується не лише диригентом чи режисером, а й репертуаром передусім!

1997 року хор Національної опери України виступав у країнах Західної Європи з програмами української, західноєвропейської і російської класики. У Гермерінзі (Німеччина), в Орландозалі в концертному виконанні були показані сцени з опер «Борис Годунов» М. Мусоргського і «Набукко» Дж. Верді. Незважаючи на відсутність костюмів і декорацій, виступи хору вражали артистизмом і прекрасним звучанням. Аудиторію вразило потужне звучання хору й оркестру. У другому відділенні виконано сцени з опери Дж. Верді «Набукко». Тільки відлунав хор полонених (“*Va, pensiero*”) – знялася буря оплесків. У хорі Національної опери кожен співає як соліст, голоси можуть звучати дуже диференційовано або поєднуватися в один рівний звуковий блок. Хор має багатий вокальний матеріал – від баса-профундо до високого колоратурного сопрано; такого немає навіть у провідних німецьких колективах. Критика зазначила, що лише в Москві, Петербурзі і в Києві можна почути таке дивовижне виконання, як того вечора в Гермерінзі.

У листопаді 1997 р. відбулася гастрольна поїздка до Ерхундерталле Хохста. Були показані уривки з опери «Борис Годунов» М. Мусоргського і поема-ораторія «Дзвони» С. Рахманінова. Передусім привертав своєю дивовижною силою звука підготовлений Л. Венедиктовим хор, і це створювало враження, що на сцені набагато більший колектив, ніж був насправді.

30 жовтня 1997 р. у Київському оперному театрі відбулася прем'єра симфонічної поеми Д. Шостаковича «Страта Степана Разіна», на слова Є. Евтушенка (диригент В. Кожухар, хормейстер Л. Венедиктов). У жовтні-листопаді – гастрольне турне містами Австрії та Німеччини, під час яких було показано цей твір Д. Шостаковича.

1998 р. у Києві звучала прем'єра опери Дж. Верді «Аїда», виконана мовою оригіналу. На фестивалі у Страсбурзі її сприйняли прихильно. «Зрозуміти і переконливо втілити на сцені всю багатоплановість партитури композитора – завдання українським театрам, під силу лише найкращим театрам. Головний хормейстер Л. Венедиктов зі своїм колективом показав найвищий клас проникнення в стильові і драматургічні глибини музики Верді», – писав Ю. Станішевський¹.

За вагомий внесок у розвиток хорового оперного мистецтва 1999 р. Л. Венедиктова було нагороджено орденом Ярослава Мудрого V ступеня, а 2000 р. у Національній опері відбулася прем'єра ліричної опери Ш. Гуно «Ромео і Джульєтта». Цей проект утілили концертно-гастрольна фірма «Ландграф», театри у Пфальцбау, у Людвігсхавені і Будапештська державна опера до 10-річчя їх співпраці. Серед постановників спектаклю – головний диригент В. Кожухар, режисер-постановник, генеральний директор Пфальцбау-театру М. Гензель, головний хормейстер Л. Венедиктов. М. Гензель висловив своє захоплення професіоналізмом солістів, хору і оркестру.

Гастролі театру містами Німеччини, Швейцарії і Франції завершилися театральним фестивалем в Авіньоні. Оперний театр Авіньона і області Воклюз, як і Страсбурзький фестиваль, уперше приймали Київський оперний театр із «Набукко» Дж. Верді. Хор під керівництвом Л. Венедиктова вразив як своєю кількістю, так і потужністю голосів, музичними нюансами, винятковим ансамблем.

¹ Станішевський Ю. «Аїда» у Національній опері / Юрій Станішевський // Урядовий кур'єр. – 1998. – 14 березня.

На Страсбурзькому фестивалі звучала «Аїда» Дж. Верді, визнана культурною елітою світу.

2001 року Л. М. Венедиктов став кавалером ордена Ярослава Мудрого IV ступеня, лауреатом премії «Визнання». Він переконаний, що кожна розумна людина мріє про визнання, але не кожному вдається мати його за життя. Перші його нагороди були військові, потім – ордени «Знак пошани», Трудового Червоного Прапора, Великої Вітчизняної війни, Червоної Зірки, 30 медалей. Українська держава визнала його працю, а нещодавно італійський уряд нагородив орденom Pour le Merite. Але сьогодні – нагорода найприємніша, оскільки отримати визнання від своїх колег – це подвійна радість. Тоді розумієш, що життя має сенс. Лев Миколайович переконаний, що даремно народився, дякує за це своїм батькам; даремно навчався – дякує за це своїм учителям; даремно працював – дякує за це усім своїм колегам і добрим людям, які оцінили його роботу так високо.

2001 рік – ювілейний для театру. І ще одна важлива подія цього року: до сотих роковин великого Дж. Верді з ініціативи Л. Венедиктова було проведено міжнародний фестиваль “Ave Verdi”. Він відбувався у Києві протягом 20–27 січня під патронатом Президента України Л. Кучми. У програмі фестивалю – репертуарні спектаклі театру: «Травіата», «Ріголетто», «Трубадур», «Аїда», «Набукко», а також «Реквієм». Поряд з українськими виконавцями з Києва, Львова, Харкова, у фестивалі брали участь співаки і диригенти з Італії, Канади, Росії, Японії. Зразком професіоналізму був оркестр під орудою В. Кожухаря і хор Л. Венедиктова. Фестиваль завершився 27 січня, у день смерті Дж. Верді.

2002 року подією у музичному житті України став концертний виступ хору Національної опери, перший за 135 років його діяльності. Такого не було в жодному із провідних оперних театрів. Бенефіс хору відбувся 8 липня. У зарубіжних гастрольних поїздках звучали окремі сольні номери з оркестром, *a cappella*. І ось уперше хор став головним виконавцем програми. Це стало випробуванням на професіоналізм, оскільки у складі хору більшість – молодь 25–30 років. «Для співаків хору бенефіс – серйозний іспит. Я дуже хвилювався, незважаючи на те, що часом уявляю себе вже “мамонтом”»¹. Програма, укладена Майстром, розкрила широкі, по суті, безмежні можливості колективу, визнаного у всьому світі.

Прем'єрними стали «Чотири духовні п'єси» Дж. Верді і кантата-поема «Хустина» Л. Ревуцького. Л. Венедиктов згадує: «До виконання “Чотирьох духовних п'єс” Дж. Верді я довго готувався. Репетиції тривали по 12 годин на день. Я, чесно кажучи, захворів цим твором, і хор це відчував і працював з повною віддачею <...> Таке творче напруження зовсім не втомлювало, надто вже хотілося наяву почути звучання, яке носиш у собі <...> І якщо це справджується, відбувається диво <...> відчуття цього дива я пережив, виконуючи “Чотири духовні п'єси” Дж. Верді, цим виконанням я хотів згадати і подякувати усім, хто допомагав мені в житті. Я здійснив це, і душа моя ніби очистилась»². Цю роботу Лев Миколайович присвятив своєму батькові. «Хустину» Л. Ревуцького виконують рідко, цей твір мало відомий широкій публіці. «Я не думав про її виконання, доки не знайшов у бібліотеці театру партитуру з дарчим написом, і вирішив, якщо Л. Ревуцький подарував мені ноти, то сподівався, що колись цей твір прозвучить у театрі, якому композитор віддав стільки творчих сил»³.

¹ Цит. за: Ткаченко Л. Короля играет свита, хормейстера – хор / Л. Ткаченко // Имею право. – 2009. – № 42, 21–27 октября.

² Цит. за: Степанченко Г. Хормейстера играет хор / Галина Степанченко // Столичные новости. – 2002. – № 47, 10–16 декабря.

³ Цит. за: Летичевская О. Хор Венедиктова / О. Летичевская // День. – 2002. – № 109, 19 июня.

На «біс» прозвучав хор з опери «Набукко», у якій «<...> хор чудовим співом сягає справді олімпійських висот. Ритмічна синхронність з оркестром вражає, шепіт переходить в громове рокотання, молитовний пафос і витончена культура штрихів у знаменитому гімні “Va, pensiero” змінюється віртуозним *staccato* і скоромовкою. Усе це приголомшує і в партитурі 26-річного Дж. Верді, і в 100-голосій звуковій палітрі хору, який досконало опанував мову оригіналу»¹.

Після 30-річної перерви Майстер знову став за диригентський пульт – його диригентська техніка бездоганна, пластика жесту напрочуд красива й інформативна. «Високу майстерність хористів Національної опери України слід порівняти хіба що з незмінним звучанням ангельського співу – концерт-бенефіс перевершив найкращі сподівання публіки»².

19 жовтня 2002 р. в Національній опері відбувся концерт-реквієм, присвячений пам'яті жертв у Нью-Йорку 11 жовтня 2001 року. Прозвучав «Реквієм» В. Моцарта у виконанні Державного симфонічного оркестру Росії під орудою В. Співакова і хору Національної опери України під керуванням Л. Венедиктова. Цікаві враження В. Співакова від роботи з Майстром: «Цей концерт ми готували спільно з хором Національної опери України під управлінням Л. М. Венедиктова. Він чудовий, великий і скромний майстер. Репетицій було небагато, але важливо те, якими вони були. Часом п'ятихвилинна зустріч перевертає все наше життя, змінюючи усю життєву канву»³.

2003 року Л. Венедиктов уперше очолив III Міжнародний конкурс оперних співаків імені С. Крушельницької, який відбувався в Оперному театрі Львова. Він був членом журі всіх великих конкурсів і фестивалів у республіці, завжди підтримував талановиту молодь, вважаючи це найголовнішим з усіх своїх професійних і життєвих обов'язків, мав творчі контакти з самодіяльними колективами, зокрема з хоровою капелюю заводу «Сільмаш» у Білій Церкві.

У Національній опері було оновлено постановку опери С. Прокоф'єва «Війна і мир», стримано сприйнятої публікою під час її першої прем'єри в Києві 1956 р, адже тоді музику цього композитора вважали малозрозумілою. І все ж, це була новаторська творчість киян, оскільки у Большому театрі її постановку здійснили тільки 1959 р. Нова версія спектаклю (диригент В. Кожухар, хормейстер Л. Венедиктов, режисер Д. Гнатюк) мала успіх в Україні і за кордоном.

2004 року Л. Венедиктов відзначав 80 років від дня народження і 50 років його творчої діяльності! Його було удостоєно звання Героя України, Золотої медалі Академії мистецтв України, Почесної грамоти Кабінету Міністрів України. За плечима – роки подвижницької праці, світове визнання, величезний досвід. Майстер! Але хто сказав, що це втома і доросле всезнання, зворотний бік якого – небажання експериментувати, творити нове? Хіба це про нього?! Ю. Чекан зазначає: «Лев Миколайович нещодавно відзначив свій 50-річний ювілей роботи в театрі – тому років йому ого-го! Та якось не виходить назвати його одним із старих диригентів. Побачивши, як з першою фальшивою нотою Л. Венедиктов вискочив із-за пульта, слухаючи його “фірмові” жарти, спостерігаючи за його копіткою роботою над щонайтоншими деталями, можна сказати, що час ділить людей не по горизонталі, а по вертикалі. Неви-

¹ Кречко М. Слово про колегу / Михайло Кречко // Музика. – 1994 р. – № 5. – С. 10.

² Млинченко Ф. Літописець українського співу / Федір Млинченко // Столиця. – 2002. – № 24, 14–20 липня.

³ Цит. за: Хоменко Н. Владимир Спиваков в Киеве дал концерт-реквием и отметил свой день рождения / Н. Хоменко // Сегодня. – 2002. – 16 сентября.

черпна енергія, влучне слово, безпомилковий слух, досконале знання вокалу, адже працювати доводиться із специфічним контингентом оперного хору, у якому майже кожен – готовий сценічний співак, а іноді такий, що не відбувся, тому з купою комплексів! Ці риси творчої особи дають змогу Майстру бути на висоті хорової справи, не на тій недосяжності, яку дають почесні звання і регалії, а на тій, яка долається щодня, яка щоразу приходить як перша і остання перемога»¹.

До 60-річчя українського композитора І. Карабиця (2005) була поставлена опера «Київські фрески», успіху якої значною мірою сприяв Л. Венедиктов. Спільно з автором вони 20 років тому працювали над цим твором, але тоді прем'єри не відбулося – відійшов із життя С. Турчак.

2006 року, до 150-річчя від дня народження І. Франка, було поставлено оперу М. Скорика «Мойсей» за однойменною поемою поета. Уперше вона звучала 2001 р. на сцені Львівського оперного театру. У київській постановці, на відміну від львівської, збережено і втілено авторський задум, не допущено жодної купюри. «Мойсей» – це опера-ораторія, у якій центральними є хорові сцени. Бездоганна робота хору значною мірою сприяла успіху цього твору. У пресі писали: «Хор Національної опери України – це вже бренд, марка найвищого сорту. Завдяки глибокому проникненню в задум композитора, головний хормейстер Л. Венедиктов зумів домогтися божественного звучання, витонченого фразування, а коли треба – експресії і трагізму <...> І. Гамкало, народний артист України відзначав: “Я бачив, з яким юнацьким ентузіазмом працював над оперою наш 80-річний метр Л. Венедиктов з хором. Співаки були такі натхненні, неначе вони цю оперу хотіли співати давно”»².

У вересні цього ж року значна частина оперної трупи з оркестром уперше виїхали на гастролі до Японії з операми Дж. Верді «Аїда» і Дж. Пуччіні «Турандот».

У червні 2007 р. було втілено новий італійсько-український проект за підтримки Італійського інституту в Україні: поставлено оперу Дж. Верді «Макбет» (диригент В. Кожухар, хормейстер Л. Венедиктов, режисер-постановник Італо Нунціато). Головне місце в ній належить масовим сценам: сюжетом передбачено активну участь артистів хору в сценічному русі, хорові партії дуже складні для виконання, але це не зашкодило 100-голосому хоровому колективу звучати бездоганно. Завдяки співпраці Національної опери України з Італійським інститутом, очолюваним Ніколо Франком Баллоні, 2008 р відбулася прем'єра заново відтвореної опери Дж. Верді «Бал-маскарад».

2009 року музична громадськість світу відзначала 130-річчя оперного фестивалю у Зальцбурзі, на батьківщині великого В. А. Моцарта. Починаючи з 1920 р, тут щосезону виступають високопрофесійні творчі колективи з різних країн, великі музиканти. Хор і оркестр Національної опери України було запрошено взяти участь у цьому фестивалі, що свідчило про визнання його у світі. Звучали частини з кантати С. Прокоф'єва «Олександр Невський», поема для солістів, хору і оркестру С. Рахманінова «Дзвони», П'ята і Шоста симфонії П. Чайковського, які мало відомі в Європі. Виступи киян мали тріумфальний успіх. Не менший успіх мали й гастролі в Швайфурті, під час яких звучали «Олександр Невський» С. Прокоф'єва, «Дзвони» С. Рахманінова, сцени з опер «Євгеній Онєгін» П. Чайковського, «Князь Ігор» О. Бородіна («Половецькі танці»), «Макбет» та «Аїда» (фінал) Дж. Верді, «Фауст» Ш. Гуно. Данія, Швейцарія, Японія... Різні країни – і всюди незмінний успіх хору.

¹ Чекан О. Київський оперний і спроба пунктиру / Олена Чекан // Україна молода. – 2004. – 21 січня.

² Ларіонов П. Твір високої духовності / П. Ларіонов // Урядовий кур'єр. – 2006. – 28 січня.

Та головна подія цього року – ювілей Майстра – 85-річчя від дня народження і 55-річчя вірного служіння своєму Театру. Якимось в одному зі своїх інтерв'ю він сказав: «Я нікуди не поспішаю їхати, бо не можу залишити свій колектив, свій хор. Правда, нещодавно відлучився на три тижні до Варшави – працював там з хором над “Мазепою” П. Чайковського. Ледве витримав – так за своїми занудьгував»¹. Театр вшановував свого видатного колегу, держава нагородила Л. Венедиктова орденом князя Ярослава Мудрого III ступеня.

У Національній філармонії України відбувся ювілейний концерт «Учні – Учителі». Усі роки були сповнені копіткої роботи в театрі, участі в гастрольях, а також педагогічної діяльності в Консерваторії. Більше 130 випускників Льва Миколайовича в Америці, Канаді, Італії, Греції, Франції, Німеччині, Норвегії, Польщі очолюють великі творчі колективи, відзначені нагородами, а також працюють педагогами у спеціальних музичних закладах. Серед них: народний артист УРСР В. Лисенко; заслужений діяч мистецтв України В. Лизун; лауреат міжнародних конкурсів К. Карабиць; лауреат Всеукраїнського конкурсу диригентів І. Тутченко; лауреат Міжнародного конкурсу диригентів Ж. Зінченко; заслужений артист України, професор Л. Третяк; заслужений діяч мистецтв, доктор філософії Г. Степанченко; заслужений діяч мистецтв України, лауреат премій Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, М. Лисенка – В. Степурко; художній керівник і диригент Державного академічного естрадно-симфонічного оркестру України М. Лисенко; хормейстер хору Національної опери України А. Семенчук; диригент хору Київського академічного муніципального театру опери і балету для дітей і юнацтва А. Масленникова; художній керівник народного художнього колективу «Либідь» С. Обручева; художній керівник чоловічого хору «Светилен» Т. Якулинець; керівник камерного хору «Покрова» Є. Радько; художній керівник хору «Щедрик» М. Сабліна; керівник Ансамблю «Дитяча опера» Н. Нехотяєва; художній керівник академічного хору студентів “Аніма” Н. Кречко; керівник чоловічого вокального секстету “Сop Cord” А. Лось; керівник камерного хору “Credo” Б. Пліш; телеведуча, кандидат мистецтвознавства Ю. Симеонова. Усі вони відомі в Україні.

Як і в театрі, у класі Консерваторії Майстер щедро віддавав свої знання і талант, допомагаючи професійному становленню молоді. Працюючи зі студентами, він легко і вільно напам'ятав грав на роялі частини мес, кантат, оперних сцен, опанувати які належало студенту. У нього бездоганна диригентська техніка, його руки красиві, пластичні, вони ніби «співають». Студентів Л. Венедиктова можна пізнати з першого погляду. Справжньою школою виконавської майстерності для випускників-хормейстерів є робота з найкращими хоровими колективами України. Очолюючи кафедру, Л. Венедиктов запрошував провідні колективи для проведення державних іспитів.

Педагог Л. Венедиктов вчить не лише професії, він є прикладом служіння справі, усім своїм життям стверджує добро у відносинах між людьми. Розгніваним його ніхто ніколи не бачив. Легка іронія, добрий погляд, мудре слово – ось та зброя, якою він бере в полон будь-кого, кому пощастило спілкуватися з ним. Досконало володіючи мовою музики, він також чудово володіє музикою мови. Його статті і рецензії відзначаються ясністю думки й естетикою її викладу. 1979 року, до 70-річчя свого Вчителя В. Тольби, у журналі «Музика» Л. Венедиктов опублікував статтю «Істинний оперний диригент»² Тоді ювіляр відгукнувся на цю публікацію так: «Дорогой Лев

¹ Цит. за: Керик О. Ми скучили за твоїм конкурсом, Соломіє / О. Керик // Високий замок. – 2003. – 18 листопада.

² Венедиктов Л. М. Істинний оперний диригент [про В. С. Тольбу] / Л. М. Венедиктов // Музика. – 1979. – № 6. – С. 14.

Николаевич! Ваша стаття обо мене прекрасна. Как литератор вы не осрамили своего тезку, тоже хорошего писателя. Всё в статье прекрасно, нетрафаретно, разумно»¹.

2013 року весь світ відзначав 200-річчя від дня народження Р. Вагнера. На сцені Національної опери України у травні відбувся грандіозний гала-концерт. Звучала музика з опер «Летючий голландець», «Лоенгрін», «Тангейзер», «Валькірія». Виступав і хор Національної опери України під орудою Л. Венедиктова: «Потужність і краса українських голосів, злиття хорових партій, вільне, нічим не обмежене звучання на нижній і верхній межах діапазону – усе свідчило про найвищий рівень і потужний потенціал колективу. Хор пілігримів із “Тангейзера”, завершуючи перше відділення концерту, прозвучав воістину еталонно: розкішно і строго, з необхідним динамічним нагнітанням-наростанням звучності, увінчавшись екстатичним натхненням у фіналі»².

Пройдено довгий життєвий і творчий шлях. Льву Миколайовичу багато вдалося: здійснити 140 оперних постановок; створити концертний репертуар хору, у якому охоплено твори російської і європейської хорової музики (Реквієм Дж. Верді, Реквієм В. А. Моцарта, Дев'ята симфонія Л. ван Бетховена, «Дзвони» і «Всенощна» С. Рахманінова, «Страта Степана Разіна» Д. Шостаковича, «Олександр Невський» С. Прокоф'єва, виконана антологія української хорової музики від XVII до XXI ст.

У цій статті здійснено спробу відтворити насичений яскравими подіями, сповнений щастя творчості і самовідданої праці життєвий шлях великого митця, тривалістю майже... 100 років.

Чи не краще було б самому Льву Миколайовичу написати про себе? Розуміючи, яке це щастя, дароване долею, бути сучасником великого музиканта, ми сподіватимемося на книгу спогадів.

Завершити варто словами самого Майстра: «Я вдячний усім, з ким доля подарувала мені приємне спілкування: друзям, колегам, своїй дивовижній сім'ї – вірному другу, дружині Майї Павлівні, яка теж навчалася у Г. Верьовки і по життю завжди була моїм однодумцем, і доньці Альонушці, яка працює в літературній частині Національної опери. Я щаслива людина і розумію, що повинен віддати людям усе, що вони дали мені»³.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Г. Майстер хорового співу / Г. Василенко // Музика. – 1974. – № 5 – С. 13.
2. Венедиктов Л. Дирижёр – кудесник / Л. Венедиктов // День. – 2009. – 19 декабря.
3. Венедиктов Л. М. Истинный оперный диригент / Л. М. Венедиктов // Музика. – 1979. – № 6. – С. 14.
4. Керик О. Ми скучили за твоїм конкурсом, Соломіє / О. Керик // Високий замок. – 2003. – 18 листопада.
5. Кречко М. Слово про колегу / Михайло Кречко // Музика. – 1994 р. – № 5. – С. 10.
6. Курышев Е. Messa da Requiem в Национальной опере / Е Куришев // Вечерний Киев. – 1993. – 23 апреля.
7. Ларіонов П. Твір високої духовності / П. Ларіонов // Урядовий кур'єр. – 2006. – 28 січня.
8. Летичевская О. Хор Венедиктова / О. Летичевская // День. – 2002. – № 109, 19 июня.

¹ Венедиктов Л. Дирижёр – кудесник / Л. Венедиктов // День. – 2009. – 19 декабря.

² Петровская Т. В Киеве отметили юбилей Р. Вагнера / Татьяна Петровская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://belcanto.ru/13061001.html>. – Час доступу: 10 червня 2013 р.

³ Цит. за: Ткаченко Л. Короля играет свита, хормейстера – хор / Л. Ткаченко // Имею право. – 2009. – № 42, 21–27 октября.

9. Млинченко Ф. Літописець українського співу / Федір Млинченко // Столиця. – 2002. – № 24, 14–20 липня.
10. Петровская Т. В Киеве отметили юбилей Р. Вагнера / Татьяна Петровская [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://belcanto.ru/13061001.html>. – Час доступу: 10 червня 2013 р.
11. Станішевський Ю. «Аїда» у Національній опері / Юрій Станішевський // Урядовий кур'єр. – 1998. – 14 березня.
12. Станішевський Ю. Національна опера незалежної України 1991–2001 рр. // Станішевський Ю. Національний академічний театр опери та балету імені Т. Г. Шевченка. Історія і сучасність / Юрій Станішевський. – К. : Муз. Україна, 2002. – С. 489–645.
13. Степанченко Г. Хормейстера играет хор / Галина Степанченко // Столичные новости. – 2002. – № 47, 10–16 декабря.
14. Ткаченко Л. Короля играет свита, хормейстера – хор / Л. Ткаченко // Имею право. – 2009. – № 42, 21–27 октября.
15. Тольба В. С. Лев Николаевич Венедиктов / В. С. Тольба // В. С. Тольба. Статьи воспоминания. – К. : Муз. Украина, 1986. – С. 67–69.
16. Туркевич В. Испанці аплодують киянам / В. Туркевич // Нові дні. – 1995. – 5 червня.
17. Хоменко Н. Владимир Спиваков в Киеве дал концерт-реквием и отметил свой день рождения / Н. Хоменко // Сегодня. – 2002. – 16 сентября.
18. Чекан О. Київський оперний і спроба пунктиру / Олена Чекан // Україна молода. – 2004. – 21 січня.
19. Шевцова Н. В едином ансамбле / Н. Шевцова // Вечерний Киев. – 1975. – 18 сентября.

Каравацька Л. І. Майстер. Життєвий і творчий шлях Льва Миколайовича Венедиктова. Уперше представлені архівні матеріали (рецензії, інтерв'ю), присвячені основним етапам життєвого і творчого шляху народного артиста УРСР та СРСР Л. М. Венедиктова. Проаналізований масив інформації дав змогу досліджувати чинники, що впливають на становлення творчої індивідуальності майстра. Сконцентрована раніше розрізнена інформація, яка подана у хронологічній послідовності.

Ключові слова: майстер, опера, хор, професіонал, гастролі.

Каравацкая Л. И. Мастер. Жизненный и творческий шлях Льва Николаевича Венедиктова. Впервые представлены архивные материалы (рецензии, интервью), посвященные основным этапам жизненного и творческого пути народного артиста УССР и СССР Л. Венедиктова. Проанализированный массив информации позволил исследовать факторы, влияющие на становление творческой индивидуальности мастера. Сконцентрирована ранее разрозненная информация, представленная в хронологической последовательности.

Ключевые слова : мастер, опера, хор, профессионал, гастроли.

Karavatska L. I. The Master: Life and Art of Leo Mykolayovych Venedictov. For the first time the archive materials (interviews, reviews) dedicated to the main milestones in the life and art of the People's Artist of the Ukrainian Soviet Socialist Republic, People's Artist of the USSR L. Venedictov are presented. The analyzed information gave an opportunity to investigate the factors that influenced the master's creative individuality. The article contains previously uncoordinated information and organizes it chronologically.

Keywords: the master, opera, choir, professional, tour.